

Šárka a František Stellnerovi

LVICE NA ŠVÉDSKÉM TRŮNĚ

■ garamond

Lvice na švédském trůně

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.albatrosmedia.cz

■ garamond

František Stellner, Šárka Stellner
Lvice na švédském trůně – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

LVICE
NA ŠVÉDSKÉM TRŮNĚ

Šárka a František Stellnerovi

Knih vznikla na Univerzitě Karlově v rámci programu Cooperatio, vědní oblasti „History“.

Copyright © 2023 Šárka a František Stellnerovi

ISBN tištěné verze 978-80-7407-416-5

ISBN e-knihy 978-80-7407-544-5 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-7407-545-2 (1. zveřejnění, 2023) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7407-546-9 (1. zveřejnění, 2023) (mobi)

Knihu věnujeme milované dceři Livii.

„Královna... žije a trpí světu na očích. Nad ní už nestojí žádná žena, jen královna nebes, a tak nemůže hledat nikoho, kdo by ji v jejích strastech provázel. Pokud trpí, trpí sama, a potřebuje zvláštní milost, aby to vydržela.“

(Hilary Mantel, Předvedte mrtvé)

„Héra tak trochu připomíná manželku římského císaře Augusta Livii a ženy některých anglických králů či šéfů italské mafie – vždycky hleděla především na blaho dynastie a pokrevní pouta, ochotná udělat cokoli pro čest, rodinu a zachování rodové linie.“

(Stephen Fry, Mýty.

Řecké báje kořeněné britským humorem)

Obsah

Úvod.....	9
I. Vikinské bojovnice.....	17
II. Středověké královny.....	41
III. Vládkyně celého Severu	71
IV. Dynastie Vasa.....	111
V. Falcké období.....	179
VI. Holštýnská éra	217
VII. Rod Bernadotte	283
Přehled královen.....	372
Doporučená literatura v českém jazyce	376

Úvod

Když se řekne Švédsko, vybavíme si především firmu Ikea, masové kuličky, knäckebröt, auta Volvo, krásnou přírodu s losy a soby, hudební skupinu ABBA, severské detektivky nebo příběhy nejproslulejší Švédky všech dob a jedné z neznámějších spisovatelek na světě, Astrid Lindgren. Také díky jejím knížkám a filmům o dětech z Bullerbynu či Pipi Dlouhé punčoše vnímáme její zemi jako ideální svět s červeně natřenými domky a bílými verandami, loukami plnými modrých jaterníků, zahradami se záplavou kvetoucích jabloní a třešní. Rovněž se nám vybaví husté lesy, jezera a skály, které jsou během třeskové mrazivých zim pokryté jiskřivým sněhem a třpytivým ledem.

Karel Čapek popsal Švédsko jako „zemi žulovou“ s metropolí Stockholmem, který se svými ostrovy oblévanými mořem i jezerem, zalitými sluncem a zahalenými zelení, podobá Benátkám a Amsterdamu. Dnes má Švédské království pověst jednoho z nejkomfortnějších, nejmodernějších a nejmírumilovnějších míst na světě, jehož obyvatelé kladou velký důraz na empatii, rovnost pohlaví a netolerují nekvalitní práci. Také prosazují zásadu, aby se schopnější postarali

o ty méně schopné, současně mají velkou úctu k soukromému majetku a osobnímu prostoru. Švédové si ale stěžují i na stinné stránky, například mimořádně vysoké daně, velmi drahou lékařskou péči či problémy s integrací imigrantů do švédské společnosti.

Švédsko bylo vždy královstvím, nikdy nezažilo republiku ani totalitu, vždy mu panovali králové a královny. V naší populárně vědecké knize nabízíme portréty všech královen, neboť jsme přesvědčeni, že v historii hrály mnohem aktivnější a zajímavější roli, než je jim tradičně přisuzována, a zaslouží si tedy větší pozornost než jen pár řádků v encyklopediích. Též sdílíme názor, že za každým úspěšným mužem stojí žena – ať už matka, manželka, družka či dcera. V líčení života královen se soustředíme na jejich politický, kulturní a osobní život, též popisujeme jejich výběr, sňatek a korunovaci, tedy okamžik, kdy se stávaly Bohem posvěcenými královnami, dále jejich roli matek, královen-vdov a konečně i jejich smrt a odkaz.

U pojmu „královna“ rozlišujeme mezi titulem manželky krále, který vládne a je hlavou státu, anebo méně častým titulem královny, která skutečně panuje. Ve švédských dějinách byly hlavami státu pouze Markéta I., Kristina I. a Ulrika Eleonora. Některé královny se po manželově smrti staly regentkami za neplnoleté potomky, konkrétně se jednalo o Kristinu Holštýnsko-Gottorpskou a Hedviku Eleonoru Holštýnsko-Gottorpskou. Královny byly také někdy během manželovy nepřítomnosti pověřeny správou království, jako například Filipa Anglická. Rovněž používáme označení „královna-vdova“ pro vdovu po panujícím králi, abychom ji odlišili od „královny“, manželky aktuálně vládnoucího krále. Někdy se královna-vdova titulovala „královna-matka“.

V knize jsme se soustředili zejména na pětici královen, které skutečně panovaly jako vladařky nebo regentky. Zatímco v éře bájných valkýr a štítonošek by nebudily nejmenší pozornost, v křesťanské epoše byly považovány za nešťastnou a provizorní výjimku. Podle zvěstovatelů Bible vzešly ženy z Adamova žebra, navíc byly fyzicky slabší, nemohly

být tedy rovnocennými partnerkami mužů a musely se jim podřizovat. Jeden z teologů shrnul toto pojetí slovy: „*Ustanovit ženu za vládkyni, panovnici, autoritu nebo vládu nad královstvím, národem či městem je nepřirozené, je to urážka Boha, je to v rozporu s jeho zjevenou vůlí a uznávaným řádem a v konečném důsledku to znamená rozvrat veškerého dobrého řádu, spravedlnosti a rovnosti.*“ Pruský král-filozof Fridrich II. zdůvodňoval skutečnost, proč by se nejvyšší úřad nikdy neměl svěřovat ženě, takto: „... *muž běžně pracuje s větším rozmyslem než žena, je stvořen pro práci, a proto je schopen lépe udržovat zavedený pořádek ve všech odvětvích státní správy než královna neznalá vlády, se sklonem k tomu, aby jí vládli ministři, a neschopná dobře řídit záležitosti týkající se armády.*“

Pokud se však podrobněji podíváme do historie, zjistíme, že vláda žen nebyla nikterak neobvyklá. Stačí připomenout, že dvě nejvýznamnější éry anglických dějin jsou spjaty s panovnicemi – Alžbětou I. a Viktorií I. Ve Francii sice ženy nesměly panovat jako vladařky, ale regentky Marie Medicejská či Anna Rakouská se nesmazatelně zapaly do historie. V našich dějinách si skvělé místo vydobyla Marie Terezie, v Rusku se stále vzpomíná na Kateřiny a Anny, ve Španělsku zase na Isabely.

Jaká role byla vyhrazena švédským královnám? Jejich hlavním úkolem bylo přivést na svět následníka trůnu a stát se matkou nového nejvznešenějšího pokolení. Zajištění následnictví trůnu vždy posílilo dynastii a stabilizovalo monarchii. K nejvýznamnějším událostem v království proto tradičně patřily porody královských dětí. Asistovali při nich nejen lékaři, porodní báby, služebné a dvorní dámy, ale též klíčoví dvořané. Například při narození jednoho následníka trůnu bylo přítomno kromě zdravotnického personálu třináct „pozorovatelů“ – král, královna-matka, dva královi bratři, králova švagrová, králova sestra a sedm nejvyšších úředníků.

Bezdětnost královského páru byla považována za selhání královny, již se zpravidla vytykala nemoc, neopatrnost, neukázněnost, vzpurnost či neochota podřídit se manželovi. Ve švédských dějinách však

nikdy nedošlo k tomu, že by byla královna pro neplodnost zapuzena nebo že by bylo manželství zrušeno. Pokud král neměl mužského dědice, byl politicky oslaben. V lepším případě přešla koruna na jeho bratra či synovce. Mnohem horší situace nastala, když dynastie jiného mužského příslušníka kromě bezdětného krále neměla. Hledání nové dynastie mělo zpravidla za následek vypuknutí války, nebo přinejmenším destabilizaci království. Jako příklad může posloužit vymření falcké dynastie po meči v roce 1718, které vedlo k odstranění absolutismu a nastolení vlády stavů, především nejvyšší šlechty.

Vedle role biologické matky dědice a dalších princů i princezen královně náležela také role matky země. Podle biblického vzoru měla být ochranitelkou poddaných. Měla je bránit před královým hněvem, modlit se za ně a pomáhat jim dobročinností. V 19. století představovala jednu z nejvýznamnějších osobností charitativní oblasti královna Žofie, která si zasloužila obdiv za přínos v oblasti zdravotní péče, zejména díky založení školy pro ošetřovatelky a zdravotní sestry.

Královna měla být rovněž „ideální manželkou“, vzorem pro ostatní ženy v zemi. Královské manželství představovalo ideál tradiční opory státu, tedy muže a ženy spojené v Bohem požehnaném manželství, kteří společně vládnou, vytvářejí harmonickou rovnováhu mezi tradičně mužskými a ženskými rolemi. Král vládne a válčí, submisivní žena pečuje o rodinu a domácnost. V některých případech nicméně nešlo přehlédnout, že panovník nehrál v manželství první housle, čímž klesala jeho autorita u dvora i v celém království, což zase oslabilo veškerou královskou moc. V 18. století to například platilo pro manželství Adolfa Fridricha a Luisy Ulriky.

Specifická situace, kdy vládnoucí královna byla manželovi jednak nadřazena, protože byl jejím poddaným, a jednak podřízena jako manželka, nastala ve švédských dějinách pouze jednou, a to v případě manželství Ulriky Eleonory a Fridricha Hesensko-Kasselského. U zbývajících dvou panujících královen, Markéty I. a Kristiny I., to bylo vyloučené, neboť první byla vdova, druhá se nikdy neprovdala.

Ve 20. století se v důsledku demokratizace země a přechodu k čistě reprezentační úloze panovníka změnila i role královny. Kromě dobré matky a manželky se měla stát vzorem moderní pracující ženy, šetrné, příčinnivé a usilují o blaho rodiny, v královnině případech o blaho celé země. Královský rod se začal glorifikovat jako vřelá a něžná rodina obyčejných lidí se stejnými typickými vlastnostmi, o nichž se soudilo, že obecně charakterizují Švédy. Novými hesly monarchie se staly přirozenost, jednoduchost a zároveň důstojnost. Současná královna Silvia, která je měšťanského původu, je vzornou matkou, oddanou manželkou, skvělou představitelkou královské rodiny i energickou podporovatelkou různých charitativních organizací.

Královně rovněž příslušela důležitá reprezentační role. Jako vladařova manželka zaujímal druhý místo ve státě, byla tedy nadřazena všem s výjimkou krále. Projevovalo se to především u dvora, při různých slavnostech a ceremoniích. Její pozice se mohla odrazit i v politice, pokud král například zvláštním zákonem určil, že v případě jeho smrti a nezletilosti následníka, bude vdova řídit vládní záležitosti jako regentka.

Královské sňatky hrály také významnou roli při navazování nových nebo posilování stávajících mezinárodně politických spojení. Kromě toho mohl dynastický „kapitál“ královny, tedy obrazně řečeno otázka, zda jí v žilách kolovala krev knížat, králů či císařů, znamenat nárok na jiné království nebo učinit z jejích dětí potomky se vznešenějším původem. Například ve 14. století vyženil Magnus IV. Norsko, zatímco v 19. století zajistil Oskar I. svým dětem pravou královskou krev, a tím i potřebnou legitimitu a starobylost. Pro představu, o jak omezený počet rovnorodých rodin se jednalo, uveďme, že v letech 1800–1918 existovalo v Evropě 29 monarchií, v nichž vládlo 15 dynastií. Švédští králové se tedy ženili pouze s princeznami. Výjimku – nebudeme-li brát v potaz raný středověk – tvořily rody Bonde a Vasa, které vzešly z domácí šlechty. Tato praxe se ukázala jako problematická, a proto se od sňatku Jana III. s Gunillou

Bielke roku 1585 už žádný švédský král ani korunní princ se Švédkou neoženil.

Zahraniční princezny se po svatbě a korunovaci stávaly „Švédkami“. Nacionalisté již neměli důvod ke kritice, že budoucí švédské krále rodí cizí princezny. Během svatebních oslav se proto vyjmenovávali švédští panovníci, jejichž krev kolovala v nevěstiniých žilách. Ze stejného důvodu si královny mohly jen výjimečně u dvora ponechat dvořany z rodné země, a také proto se kladl velký důraz na to, aby se naučily švédsky. V „soukromí“ mohly královny holdovat „cizím“ zvykům či chutím, ale na „veřejnosti“ musely důsledně vystupovat jako „Švédky“.

Králův sňatek představoval navýsost politickou záležitost, v níž měly zásadně přednost strategické ohledy a původ. Zpravidla se domlouval v době, kdy byl budoucí král pouhým následníkem a musel akceptovat rozhodnutí rodičů. O situaci v 18. století si můžeme udělat představu podle dopisu Fridricha II. jeho sestře, švédské královně Luise Ulrice: „... *co znamenala láska v tomto století? Letmou fantazií, potěšení okamžiku, který začíná stárnout již při požehnání ... Páni princí nakládají se svými manželskými povinnostmi jako s bagatelní záležitostí, své ženy nepovažují za více než kus nábytku.*“ Manželství panovníků se uzavírala bez osobní znalosti budoucího partnera, teprve v 19. století si mohl ženich vybrat z několika princezen. Na postoje a pocity princezen se bral pramalý ohled. Někdy se ale stávalo, že partneri našli v manželství domluveném rodiči a ministry harmonii, emocionální souznění neboli „přátelství“ a „lásku“.

Na závěr úvodní kapitoly uvádíme několik „rekordů“ švédských královen. Ze tří královen, které panovaly, setrvala na trůnu nejdéle Kristina I. v letech 1632–1654, naopak nejkratší dobu Ulrika Eleonora v letech 1718–1720. Současná následnice Viktorie se v případě, že nastoupí na trůn, stane čtvrtou vladařkou ve švédských dějinách.

Co se týče královen, manželek panujících králů, nejdéle působí současná královna Silvia, která v roce 2022 oslavila 46. výročí získání

královského titulu. Překonala tak Žofii, manželku Oskara II., která strávila po boku panujícího krále 35 let. Třetí manželka krále Gustava I. Vasy, Kateřina, zase byla 68 let královnou a královnou-vdovou. Provdala se za krále v roce 1552, o osm let později ovdověla a zemřela v roce 1621. Nejkratší dobu jako královna prožila třetí manželka Karla VIII. Bondeho, která ovdověla po několika týdnech v roce 1470.

Ze zajímavých osudů královen jmenujme první vdovu po švédském králi, jež se poté provdala za dalšího krále. Jednalo se o Gunnhildr, která si po smrti Jakoba Anunda v roce 1050 vzala dánského krále Svena II. Ve 12. století byla Ulvhild dvakrát švédskou a poté dánskou královnou. Byla také jedinou švédskou královnou, jež byla třikrát provdána, pokaždé za krále – za Ingeho II., Nielse a Sverkeru I. Dorotea Braniborská byla v 15. století provdána „pouze“ za dva krále. Nejvíce dětí povila Markéta, druhá žena Gustava I., a to deset. Z nich se dokonce osm dožilo dospělého věku a dva synové si ozdobili hlavu královskou korunou.

Z padesáti pěti švédských královen jich devatenáct přišlo z německých a rakouských zemí, deset z Dánska, deset jich bylo domácího původu, čtyři pocházely z Norska, po třech z Francie a Polska, dvě z Anglie. Z oněch čtyřiceti pěti cizinek na švédskou půdu nikdy nevkočila manželka posledního panovníka Kalmarské unie Kristiána II., královna Isabela (Alžběta) Habsburská.

Ze všech královen byly pouze tři neurozeného původu. První z nich, Karin, byla řečeno dnešními slovy servírka, kterou Erik XIV. učinil svou milenkou, a nakonec v roce 1568 na truc celému království i svou zákonitou paní. Roli královny si užila jen 87 dní, neboť ji svrhli a uvěznili. O několik let později vydal říšský sněm pro jistotu zákon, podle něhož následník trůnu nesměl vstoupit do manželství s neurozenou osobou. Přesto se to do dnešních dnů stalo ještě dvakrát. Nedošlo nicméně k porušení zákona, neboť Karel XIV. Jan si dceru bohatého obchodníka Désirée Clary vzal dlouho před tím, než byl zvolen následníkem. Než se jím stal, byla Désirée již členkou nejvyšší

francouzské šlechty, neboť ji Napoleon I. povýšil na kněžnu. A rovněž současný král Karel XVI. se oženil s dcerou obchodníka Silvií Sommerlath, a sice jako panovník.

Některé švédské královny měly vazbu k českým dějinám a dynastiím. První královna Sigrid (10. století) byla možná dcerou Doubravky České. Richenza Polská (12. století) byla vnučkou našeho prvního krále Vratislava II. Přemyslovce. Žofie Dánská s Erikem IV. byli ve 13. století prarodiči české a polské královny Elišky Rejčky, manželky Václava II. a Rudolfa Habsburského. Isabela (Alžběta) Habsburská byla sestrou Ferdinanda I. Habsburského, zvoleného v roce 1526 za českého krále. Krev českých králů kolovala v žilách Kateřiny Jagellonské, manželky Jana III. Vasy. Byla pravnučkou Alžběty Lucemburské, dcery a dědičky „lišky ryšavé“ Zikmunda. Její strýc Vladislav a bratranec Ludvík byli českými a uherskými králi, sestřenice Anna se usadila na Pražském hradě jako manželka již zmíněného Ferdinanda I., zakladatele podunajské říše.

Jediné české královské princezny provdané do Švédska byly první a druhá manželka polského a švédského krále Zikmunda III. Vasy, Anna a Konstace Habsburské. Jednalo se o sestry Ferdinanda II., vítěze bitvy na Bílé hoře v roce 1620. Dílčí souvislost s našimi národními dějinami měla i Luisa Ulrika, manželka Adolfa Fridricha, neboť její bratr Fridrich Veliký vyhrál v polovině 18. století nad naší Marií Terezií Slezsko a Kladsko.

V současnosti je Švédsko již jedenáct století monarchií. V této knize předkládáme příběhy všech jeho královen, které se zásadně zasloužily o to, že je Švédské království prosperující, demokratická a nadmíru zajímavá perla Skandinávie.

Za pomoc s heuristikou v zahraničních knihovnách děkujeme Livii Stellner a Michaelu Hölblingovi. Za podporu děkujeme autorově matce Jaroslavě Malé (†) a švédským nevlastním prarodičům Stenu Cekanovi (†) a Evě Cekan.

I.

VIKINSKÉ BOJOVNICE

Bohyně a bohové

Západní kulturu i všední život od 19. století velmi intenzivně ovlivňuje severská mytologie, a to i přesto, že se severští bohové příliš nestarali o blaho lidí, naopak připomínali bojovníky ženoucí se za úspěchy a pohodlím. Severské mnohobožství tvořily dvě skupiny bohů, Ásové a Vanové. Za nejvyššího boha a patrona magie, poezie, mrtvých, války a run byl vesměs považován Ódin z větve Ásů, nicméně v mnoha oblastech čelil konkurenci svého syna Thora, hromovládce, boha deště, nebe a úrody. Na rozdíl od Ježíše Krista nebyl Ódin vždy milosrdným, láskyplným bohem, nýbrž i vrtkavým a zrádným bojovníkem. Za první ženu pojal bohyni manželské lásky Frigg a jedním z jejich potomků byl nejmoudřejší a nejmilosrdnější z bohů Baldr, ideál dobra a majitel „největší lodi ze všech“.

Mezi Ásy byl přijat i poloviční bůh Loki, který mimo manželské lože zplodil smrtonosné a „dábelské“ děti, vlka Fenriho, hada Jormunganda a vládkyni podsvětí Hel. Naopak k neznámějším bohům z rodu Vanů patřili bůh plodnosti, míru a prosperity Frey a jeho sestra i milenka Freyja, která vynikala krásou, znalostí magie, plakala

rudé zlato a měla za průvodkyně kočky. Všem bohům pak sekundovaly další tajemné bytosti, například méně mocní obři, světlí a temní skřítkové, kteří žili pod zemí a ve skalách. Obři představovali zlé protiklady bohů. V mnoha ohledech jim byli rovnocenní, spřízňovali se s nimi, uzavírali spojení, ale i bojovali. V rodinném kruhu či družině obývali jeskyně, skály nebo hluboké hvozdy. Neměli bychom si je však představovat dle „dnešních“ pohádek jako obrovské, silné velikány s omezeným rozumem. Někteří ze severských obrů sice měli podobu monster či zvířat, ale také překrásných žen. Kromě toho vynikali jako jasnozřiví a moudří mágové. Jakožto archaické bytosti se podíleli na utváření „našeho“ světa, když bohové ze zabitého praobra Ymiho vytvářeli kosmos.

Jakou roli hrály ve světě severských ság ženy? Bohyně Freyja byla vedle Ódina nejprospěšnější z nebešťanů. Dodnes patří k nejoblíbenějším i nejznámějším božstvům ve Skandinávii. Psalo se o ní: *„A kamkoli vyjede do boje, tam jí připadne polovice padlých, kdežto druhá polovice náleží Ódinovi... Její síň Sessrúmi je veliká a skvostná. Když někam jede, zapřáhne dvě kočky a sedí ve voze. Je nejvíce nakloněna vyslyšet prosby lidí, a od jejího jména je odvozen čestný titul velmožných žen, které jsou oslovovány paní. Má zálibu v milostných zpěvech a je dobré vzývat ji pro zdar lásky... je ... vlastníci padlých bojovníků, paláce Sessrúmi, koček a náhrdelníku Brisingů, bohyně Vanů, dísou Vanů, krasopláčící bohyně a bohyně lásky.“* Nepřekvapí nás ani skutečnost, že mýtická první válka mezi Ásy a Vany byla rozpoutána kvůli ní, podobně jako trojská válka o krásnou Helenu. Před kytičkami a cinkáním nádobí dávala Freyja přednost řinčení zbraní a shromažďování majetku. Měla to snazší, jelikož její slzy se na souši měnily ve zlato a v moři v jantar. Vedle Freyji známe i další všemocné ženy, bojovné valkýry, které Ódin vysílal do bitev, aby vyhledaly vítěze a hrdiny, kteří padli a odcházeli do zlaté síně Valhaly. Zatímco valkýry se nesměly protivit vůli nejvyššího boha, sudičky Urd, Verdandi a Skuld sprádaly osud dokonce i bohům. Fascinující hrdinkou

byla též nejsilnější veleobryně Hyrrokkin, jež ráda jezdila na vlku, který měl náhubek upletený ze zmijí. Když čteme o dobrodružstvích mýtických žen, napadne nás paralela se současnými sebevědomými Seveřankami, které jim dodnes dělají čest.

Při soumraku bohů a zániku světa zvaném ragnarök se Loki postavil do čela armády obrů a mrtvých, kteří nezhytnuli hrdinskou smrtí, a naposledy se utkal se strážcem sídla bohů Heimdalem. Druhá strana nebyla o nic méně děsivá, protože v ní stanuly prominentní postavy severského panteonu vyzbrojené magickými zbraněmi. K nim se připojili skřítci. K boji se přichystali také všichni válečníci, kteří zemřeli v bitvách a celé věky se na tuto chvíli připravovali v síních Valhaly. Výkvět lidstva pak doplnily půvabné, a přitom hroživé valkýry na létajících koních, mávající kopími. Žádná ze stran ale nedokázala získat převahu, takže bitva nakonec skončila totálním vyhlazením všech zúčastněných. Ragnarök byl dokonán, starý svět skončil, ale na jeho troskách vyrostl nový. Zrodilo se Švédsko, kterému vládnou králové a královny.

Severskou mytologii nejvíce zpopularizoval německý skladatel Richard Wagner v sérii oper *Prsten Nibelungů*. Bohužel se k ní hlásili i němečtí nacisté jako k duchovnímu základu své rasové teorie o nadřazených a dokonalých árijcích. Obzvláště je fascinoval Baldr coby sličný a příkladný „bílý bůh“. Do světové literatury přetavil severskou mytologii britský spisovatel John R. R. Tolkien v mimořádně populárním románu *Pán prstenů*. Ústřední postava v románu britského romanopisce Neila Gaimana *Američtí bohové* pan Středa ztělesňuje Ódina, který jako mnoho dalších zapomenutých starých bohů žije v Novém světě a organizuje válku proti novým bohům. Severskou mytologií je inspirováno taktéž mnoho komiksů Jacka Kirbyho či Stana Leeho, nebo řada počítačových her, z nichž ke kvalitnějším patří například reálnodobá strategická hra *Age of Mythology*. Ve 21. století uspěly v kinech též výpravné marvelovské adaptace o Thorovi, které propojují severské bohy s příběhem týmu superhrdinů Avengers. Nej-

vyššího boha v nich ztvárnil charismatický Anthony Hopkins, jeho syna Thora australský krasavec Chris Hemsworth a bohyni Helu velkolepá Cate Blanchett. Menší ohlas už měl méně nákladný, ale o to „realističtější“ skandinávský film *Valhalla: Říše bohů*.

Mýtické světy si ve svých ságách vybájili germánští Svěbové, kteří se po prvním století usadili na evropském Severu. Živili se jako zemědělci, lovci a rybáři. Podle ság se řídili pravidly, která je vyzývala k houževnaté práci, dodržování slibů, pomoci přátelům či k tomu, aby málo mluvili a o to více naslouchali. Nadšení švédští buditelé se pokusili vylepšit švédské dějiny spojením s antickou tradicí tvrzením, že Švédové jsou potomci germánského kmene Gótů, kteří kdysi dobyli Řím a ještě před tím se zúčastnili bájného boje o Tróju.

Seveřané se nesmazatelně zapsali do historie jako postrach Evropy, když v 8. století někteří z nich začali vyrážet na loupežné výpravy. Říkalo se jim *Vikingové* (piráti) nebo *muži ze severu* (Normané, Varjagové). Připisovala se jim mimořádná bojovnost a agresivita. Podle ságy islandského historika z 13. století Snorriho Sturlusona jim byly vlastní „*odvaha, tvrdost, smysl pro dobrodružství a asi také útočnost a divokost*“. K boji byli cvičeni již od dětství, díky konzumaci mléka a ryb byli silnější a robustnější než ostatní Evropané. Věřili, že smrt v boji jim zajistí posmrtný život. Jejich výpravy na elegantních, rychlých dlouhých lodích podél pobřeží se zvrhávaly v barbarské drancování bezbranných vesnic, kostelů a klášterů, loupení, ničení, znásilňování a zotročování žen či usmrcování zajatých bojeschopných mužů utopením.

Mnozí pobouření křesťanští kronikáři si ale při popisu krutých nájezdníků vymýšleli. Například tvrdili, že Vikingové popravovali nejhorší zločince postupem nazývaným „krvavý orel“. Při něm popravenému zaživa rozřízli záda, odkryli páteř, odřízli od ní žebra a natočili je do stran, aby připomínala křídla. Poté vyňali plíce a položili je na žebra tak, aby jejich „třepání“ připomínalo let krvavého orla. V jiné kronice se o Vikinzích píše, že „*nežijí jako lidé, ale jako*

šelmy. Neboť, jak se říká, jedí syrové maso, pijí krev, a srdce lidí, které zajmou, si mezi sebou dělí a užívají jich jako léku. Neznají žádný soucit... Vlasy si železem holí až na kůži... Jejich povaha je pyšná, svárlivá, zrádná a drzá“.

Severští obyvatelé ve skutečnosti nebyli barbaři. Jejich pokročilou kulturu a umění dokládá runové písmo i propracovaná mytologie. Rovněž nebyli apokalyptičtí hubitelé, ani nad svými současníky nevynikali krutostí. Nemilosrdně a krutě se chovali i slavní křesťanští panovníci, kteří ve jménu jediného Boha zmasakrovali desetitisíce bezbranných pohanů. Surovost byla v tehdejších dobách normou. Připomeňme, že Vikingové tvořili jen zlomek obyvatel Skandinávie, jiní Seveřané pilně obchodovali nebo se v honbě za volnou a kvalitní půdou usazovali v Normandii, na Britských ostrovech, Sicílii a podél obchodní cesty do Cařihradu v dnešním Rusku.

Seveřané se nicméně jednou věcí lišili od ostatních Evropanů – a to rovnocenným postavením žen a mužů. Z rozborů kosterních pozůstatků vyplývá, že ženám se dostávalo stejného množství i kvality potravin jako jejich druhům. Jejich role ve společnosti nicméně závisela na původu. Pokud se narodily prostým a nemajetným zemědělcům, lovcům či rybářům, prožily stejně jako jiné středověké Evropanky život plný dřiny. Nejhorší osud čekal na otrokyně. V jedné sáze najdeme popis trhu otrokyň v Estonsku v 9. století: *„Byly tam ženy a dívky ze všech pobřeží Baltského moře – Švédky, Finky, Lotyšky, našly se tam také Norcky... Vedle štíhlých křivonohých Laponek vypadaly širokoboké Dánky a Meklenburčanky, jako by přišly z jiného světa. Nechyběly ani vznešené ženy, které byly zvyklé ... poroučet svým otrokům a otrokyním. Byly tam také černé, mlčenlivé ženy z jižních zemí, které dovedly celý den prosedět bez jediného pohybu a jen nerady vstávaly, když je někdo koupil a chtěl si je odvést... mnohé ženy... se snažily upoutat pozornost kolemjdoucích, aby se z trhu dostaly co nejdříve.“*

Zato bohaté urozené dívky si mohly zvolit život válečnic neboli štítových bojovnic, obstarat si štít, meč, kopí, válečnou sekeru i koně

a vydat se na válečnou výpravu. Existenci vikinských „Amazonek“ dokládají ženské hroby se zbraněmi v posmrtné výbavě i byzantské kroniky, které se zmiňovaly o tom, že v mnoha střetnutích a bitvách bojovaly vikinské ženy po boku mužů. Nevíme, zda se jednalo o tisíce či o výjimky, nebo zda to byly vysoce vážené věštkyně, které magickými rituály přivolávaly uprostřed řeže vítězství. Podle kronikáře Adama Brémského *„Amazonky počnou děti tím, že srkají vodu. Také, jak tvrdí jiní, otěhotní s kupci, kteří tamtudy projíždějí, nebo s muži, které drží u sebe v zajetí, nebo s nejrůznějšími stvůrami, jež tu nejsou vzácností. Ale, jak se domníváme, je věrohodnější toto: když žena poroď, pak pokud jsou děti mužského pohlaví, stanou se z nich kynocefalové [psohlavci]; pokud jsou ale ženského pohlaví, vyrůstají z nich překrásné ženy. Žijí samy a pohrdají společností mužů; dokonce když se jim muži přiblíží, rázně je od sebe odpuzují“*.

V ságách končí vyprávění o štítonoškách v drtivé většině tím, že si najdou partnera, založí rodinu, starají se o ni a štít mají pověšený na stěně jako vzpomínku na mládí. Lze souhlasit s Milanem Kunderou, že *„bylo ohromné štěstí, že války dělali až dosud jen muži. Kdyby je byly vedly ženy, byly by ve své krutosti tak důsledné, že by dnes na zeměkouli nezůstal jediný člověk“*.

Jaké byly Seveřanky? Nelze věřit dnešním filmařům, kteří je prezentují jako ztepilé krasavice se světlými vlasy ozdobenými pestrými stužkami a sponami. Podle vykopávek a antropologických analýz byly vikinské ženy vysoké v průměru asi 158 centimetrů, většina měla silné čelisti a nadmíru vyvinuté nadočnicové oblouky. Jejich partneři dosahovali průměrné výšky 171 centimetrů, nosili dlouhé vlasy a dnes bychom je označili za „metrosexuály“, *„protože měli... ve zvyku se česat každý den, koupat se každou sobotu, často měnit oblečení a upozorňovat na sebe mnoha podobnými frivolskými rozmary“*.

Co mají dnešní Skandinávci společného s pohanskými Seveřany a Vikingy? Také žijí v chladném a drsném podnebí, mají blízko k přírodě, jsou skvělými námořníky a rybáři, jedí hodně ryb, tuleního či

velrybího masa a užívají olej z tresčích jater. Energické a sebevědomé ženy mají ve společnosti mnohem lepší postavení než ve většině ostatních zemí.

Vikinská éra se stala i tématem mnoha současných komerčně úspěšných románů, komiksů, filmů a seriálů. Například před několika lety si miliony nadšených diváků získal irsko-kanadský seriál *Vikingové*, a oživil tak zájem o drsné příběhy severských ság. Hlavní hrdina Ragnar Lodbrok plenící francouzské a britské pobřeží je legendární postavou podobně jako náš Přemysl Oráč. Na rozdíl od Libuše však Ragnarovy tři družky nesehrály výraznou roli. Zato Ragnarovi synové se proslavili – Björn Železný bok měl být zakladatelem první „staré“ švédské dynastie, zatímco Ivar Bezkostý si podrobil Britské ostrovy.

První královna

Opustíme nyní svět ság a pověstí a věnujme se příběhům skutečných švédských královen. Prvním doloženým královským párem byli na konci 10. století král Erik Vítězný a jeho manželka **Sigríd**. První švédská královna se narodila nejspíše jako princezna Svatoslava polskému knížeti Měškovi I. a zanicené křesťance Doubravce Přemyslovně, dceři českého knížete Boleslava I. Můžeme se tedy vychloubat, že první švédská královna mohla být napůl českého původu. Po příchodu do Švédska přijala jméno „Krásná“ neboli Sigríd. O jejím životě toho není mnoho známo, nicméně asi věděla, že ji čeká „*kralování v celé [jeho] velikosti a špíně*“. Její děd totiž zabil vlastního bratra Václava, strýc nechal vyvraždit Slavníkovce, starší syn vyhnal po usednutí na trůn polobratry ze země a mladší syn se upil k smrti. Polská historička Iwona Kienzler uvedla, že Sigríd svůj nevsední temperament zdělila po tetě Adelaidě, provdané za uherského knížete Gejzu a přezdívané „Pěkná paní“, jež však „*nadmíru truňků požívala a koňmo jezdila jako rytíř. Jednou dokonce v návalu hněvu zabila jednoho muže. Její ruka, krví skropená, raději ať se ujme vřetena a myslí šílená ať v trpělivosti nalezne úlevu*“.

Snorri ji popisuje jako „nejmoudřejší ze žen a prorokou v mnoha věcech“. V kronice Adama z Brém se o její nové vlasti uvádělo: „Švédská země je neobyčejně úrodná; zejména je bohatá na ovoce a med. Kromě toho předčí všechny ostatní chovem dobytka i hojností potoků a lesů. V celé oblasti se najde plno zboží z cizích zemí.“ Podle kroniky porodila prvního švédského krále, následníka Olafa, který natrvalo přijal křesťanství. Vysloužil si přízvisko „Skötkonung“ neboli „Král na klíně“, neboť se panovníkem stal již v dětském věku poté, co Erik Vítězný kolem roku 995 zemřel. Kinzler o něm napsala: „U nemocného panovníka se výrazně projeví známky pomatenosti. Jednoho dne prohlásil, že nordický bůh Ódin po něm požaduje, aby mu obětoval svého syna Olafa. Podle některých pramenů měl Erik předtím přijmout křest... Ve snaze zachránit své dítě před smrtí se rozhodla vzít věci do svých rukou a svého šíleného manžela přikázala otrávit. Podpálila sídlo a Ódinovu svatyni v Uppsale a pak rozhlásila pomluvu, že sám Ódin zabil Erika a za tento čin v odplátě Thor spálil jeho svatyni. Vystrašení poddaní tomuto vysvětlení uvěřili bez jakýchkoli výhrad.“

Podle jiné verze měl Erik Sigrid zapudit a za manželku pojmout **Aud** Håkansdottir z Lade. Ta byla údajně dcerou jarla Håkana Mocného, který na konci 10. století ovládal většinu Norska, ale netituloval se králem. Historikům se však nepodařilo potvrdit, zda Erikova druhá manželka skutečně existovala. Skladatel Bedřich Smetana, který působil jako kapelník a učitel ve švédském městě Göteborg, složil symfonickou báseň *Håkan jarl*. Pro úplnost dodejme, že první paní Smetanová si Švédsko příliš nezamilovala a tamější zimu protrpěla v depresích.

V jiných ságách se tvrdí, že krasavice Sigrid Hrdá či Ctižádostivá se narodila v rodině mocného švédského šlechtice. Provdala se za Erika, který ji však po několika letech zapudil, neboť měla být nejhádavější semetrikou na světě. Přenechal jí ostrov Gotland, nejspíše proto, aby je dělilo co nejvíce vody a ona se už nemohla nikdy vrátit. To ale Sigrid ani neměla v úmyslu, neboť se o ni ucházela spousta

nápadníků, urozených mužů i různých dobrodruhů, kteří hodlali sňatkem získat bohatství. Dva z nich například nejdříve opila, poté nechala zavřít dveře hodovní síně a místnost zapálit, takže nápadníci i s družinami uhořeli. Její chování připomíná svatou Olgu Kyjevskou, jež ve stejném století nic netušící velmože, kteří přijeli vyjednat její sňatek s nenáviděným vrahem jejího prvního manžela, mile přivítala a vyzvala, aby se šli osvěžit do sauny. Jakmile se svlékli, kněžna nechala zatlouct okna i dveře a budovu zapálit.

Za vhodného ženicha si Sigrid vytipovala mocného a bohatého norského krále Olafa Tryggvasona, který podle ság „*pocházel z krve obrů*“ a měl být „*krásný, urostlý a silný mládenec, jemuž se ve sportovních brách nikdo nevyrovnal*“. Narodil se až po otcově smrti a jeho matka ho před krvežiznivými a mocichtivými příbuznými zachránila tím, že z Norska uprchla přes Švédsko na Kyjevskou Rus. Olaf se do vlasti vrátil až jako dospělý muž a vybojoval si otcovu korunu. Proslavil se šířením kříže a ničením pohanských svatyní. Když se ucházel o Sigrid, nejprve jí poslal velký zlatý prsten. Obezřetná královna si ho nechala ocenit vlastními zlatníky. Ti zjistili, že se jedná jen o pozlacenou mosaz. Podle jiné ságy se jednalo o velkou zlatou obruč z Thorovy svatyně v Lade. Královna prý „*dala obruč rozseknout a ukázalo se, že je to jen pozlacená měď*“. Tehdy vykřikla: „*Obruč je falešná! Kdovíjaké úklady mi ještě chystá ten norský loupežník!*“

Srdnatý Olaf přijel přednést nabídku ke sňatku osobně. Sigrid natolik oslnil, že mu chtěla záležitost s prstenem odpustit. Už už hodlala souhlasit, když vtom nápadník vyřknul jedinou podmínku – že se jeho nastávající musí stát křesťankou. Krásná a hrdá královna se zarazila a pyšně odmítla zříct se víry svých předků. Prchlivý Nor ji uhodil rukavicí a vzkřikl: „*Myslíš, že se ožením s takovou pohanskou čubou, jako jsi ty?*“ Připomeňme, že vlastní poddané za odmítnutí křesťanství trestal smrtí, zmrzačením nebo výjimečně vypovězením ze země. Nicméně dvojnásobně ponížena Sigrid jeho „*velkomyslnost*“ neocenila a chladně mu prorokovala:

„*To mi jednou zaplatíš krev!*“ Jako bohyně pomsty Nemesis se stala „*tou, před níž není úniku*“.

Sigrid se poté provdala za Olafova zavilého nepřítele, dánského panovníka Svena Vidlího vouse, který norského krále s pomocí jejich bojovníků a švédských spojenců porazil a zabil: „... *krev, maso vlkům v kořist valnou, havranům též hodil.*“ Sigrid byla nadšena. Její nový manžel navíc panoval v Dánsku, části Norska a později ovládl i Anglii. Jejich svazek vylíčil Adam Brémský: „*Když mladý [král] Sven vládl podle své vůle ve třech královstvích, v rostoucím úspěchu zapomněl na nebeského krále a přivedl si za ženu svou pokrevní příbuznou ze Švédska. To se panu arcibiskupovi velice nelíbilo, skrze své posly strašně vyčítal vášní planoucímu králi jeho hřích. Hrozil mu, že nepřijde-li k rozumu, zasáhne ho mečem exkomunikace. Tehdy se Sven obrátil v hněvu proti němu a vyhrožoval, že celé hamburské biskupství zpustoší a vypálí. Těmito hrozbami nebyl náš arcibiskup zastrašen, neustále ho přesvědčoval a zapřísahal, dokud nedal dánský samovládce, oblomen dopisem papežovým, své sestřenici rozlukový lístek. Ale král jen na čas věnoval pozornost napomínáním kněží a brzy nato, co sestřenici propustil, bral si jiné a jiné manželky a konkubíny. A Bůh povzbudil proti němu mnohé okolní nepřátele, tak jako učinil Šalomounovi nepřátele z jeho vlastních služebníků.*“ Sven zemřel v roce 1014 v dobyté Anglii, Sigrid ho přežila, nicméně datum jejího skonu neznáme. Sigridini synové Knut Veliký a Harold II. vládli v Dánsku.

V roce 1835 byla v močálu ve východní části Dánska nalezena mumifikovaná mrtvola ženy. Tělo bylo oteklé a zčernalé od rašelinové vody, vlasy zbarvené do červenohněda od železitých látek. Okresní lékař ve forenzní zprávě uvedl, že se jedná o tělo spíše korpulentní ženy středního věku s dobrým, ale opotřebovaným chrupem, velkými prsy a dlouhými hustými vlasy. Ruce a nohy měla drobné a malé. Dále usoudil, že zemřela násilnou smrtí, pravděpodobně byla ponořena do bahna ještě zaživa, protože „*výraz její tváře bezprostředně po exhumaci bylo možné téměř jasně označit za projev čirého zoufalství*“.

Historik N. M. Petersen tělo z bažiny identifikoval jako královnu Sigrid.

Podle některých pramenů měla být bystrou, vtipnou, chytrou, veselou a výmluvnou krasavicí, nicméně krutou, falešnou, zhýralou, zlomyslnou a lstivou panovnicí. V roce 1841 o ní básník S. S. Blicher napsal báseň, ve které se z mocné panovnice stává „Královna z bažin“. Básnil: *„Tehdy jsi byla oděna do soboliny a kuny, / a ověšena drahokamy, / drahokamy a perlami ve zlatých vlasech, /... Ted' ležíš nahá, vyprahlá a hnusná, / s lysou hlavou černější než dubový kůl. /... Dříve jsi zářila jako hvězda první velikosti. / A tisíce lidí poslouchaly tvůj rozkaz / ... Ted' ležíš klidně na svém smrtelném loži / s tvrdýma a seschlýma rukama; / s tím strnulým a ledovým úsměvem / nezapálíš žádné srdce. /... Uplynulo mnoho let / Zatímco jsi byla v hnoji, zajímalo by mě, jak to tam dole vypadá. / Jaké máš zprávy, královno, z bahna? / Shořela jsi v pekle?“* V jiné literární inkarnaci královny, knize dánské spisovatelky Camilly Christensen, se uškrčená, utopená, zakletá stařena proměňuje ve starou umírající ženu v pečovatelském domě v jednom z panelových bytových komplexů na okraji Kodaně.

Panovnice jedenáctého století

Sigrid si během života ozdobila hlavu čtyřmi korunami a její synové vládli v celé Skandinávii. Její jméno proslavila mimo jiné norská spisovatelka a laureátka Nobelovy ceny za literaturu Sigrid Undset, která výstižně vylíčila život ve středověku v trilogii *Kristina Vavřincova*.

Druhou švédskou královnou se stala slovanská pohanka **Estrid**. Podle legendy se narodila okolo roku 980 obodritskému knížeti a její sňatek se Sigridiným synem Olafem Skötkonungem zpečetil mírovou smlouvou. Lépe řečeno Olaf přislíbil, že jeho muži nebudou plenit obodritské území. Estrid mohla být též zajatkyň a její údajně velké věno naloupenou kořistí. Olaf se pyšnil tím, že je „z rodu *upplandských králů, který je nejslavnější v severských zemích, protože pochází od samých bohů*“. Po příjezdu do manželova sídla Estrid s nelibostí zjistila, že se o krále musí dělit s další slovanskou krasavicí, konkubínou Edlou. Obzvláště ji pobuřovalo, že manžel nečinil rozdíly mezi dětmi zplozenými s řádnou manželkou a s konkubínou. V jedné ze ság se o všech dětech psalo: „*Byly krásné tváře a bystrého rozumu*.“ O králových současnicích se v jedné z kronik uvádělo: „*Neznají pouze míru*“

ve styku s ženami. Muž má podle svých možností a sil současně dvě, tři nebo i více žen. Bohatí muži a knížata neomezený počet. Syny zrozené z takovýchto svazků považují za legitimní. K trestu smrti je však odsouzen, kdo obcuje s manželkou jiného muže nebo znásilní pannu, kdo jiného zbaví majetku nebo mu způsobí bezpráví.“

Podle vyprávění Snorriho Sturlusona se Estrid vyžívala v okázalosti a přepychu. Stala se z ní arogantní, nevlídná macecha, která tak dlouho naléhala na manžela, až poslal Emunda, jediného syna, kterého mu Edla povila, na vychování ke slovanským příbuzným. Podle legend jí bylo v nebi vše odpuštěno, neboť se v roce 1008 nechala společně s manželem a dětmi pokřtít. Její manžel „*byl člověk panovačný a nebylo příjemné s ním mluvit*“. Ovdověla údajně poté, co rozlícení Švédové umučili krále, protože odmítl obětovat starým bohům. Po jeho smrti žila ještě třináct let u dvora svého syna Jakoba Anunda, který zdědil korunu, a jeho choti Gunnhildry.

Legenda o norském králi svatém Olafovi líčí, jak hlavní hrdina plnil Švédsko: „*Plachty se vzdouvaly v prudkém větru. Právem jsi zpustošil pobřeží nepřátel, havranům hojnou hostinu schystals*.“ Poté vyslal ke dvoru švédského panovníka posly s nabídkou míru. S tou sice neuspěli, ale podařilo se jim na svou stranu získat Estridinu dceru, princeznu Ingigerđ. Když se snažila otce přemluvit, dostalo se jí vášnivého odmítnutí: „*Ne, spíše cokoliv jiného než toto*.“ Jenže Švédové nehodlali podporovat královny dobyvačné choutky v Norsku, naopak si přáli, aby se věnoval expanzi na východě. Jejich předák proto oslovil krále na sněmu: „*Nyní si však my sedláci přejeme, abys sjednal s norským králem Ólafem Tlustým mír a dal mu svou dceru Ingigerđ za ženu. A chceš-li získat zpět území na východě, která tam mívali tvoji příbuzní a předkové, pak ti všichni rádi poskytneme svou pomoc. Odmítneš-li však, co ti zde říkáme, pak se postavíme proti tobě a zabijeme tě, neboť už nemíníme trpět tvou zvěl a nechceme žít ve věčném neklidu. Tak učinili dříve i naši předkové, když na Múlapidu hodili do jezera pět králů, kteří si začali počínat stejně zpupně, jako ty si počínáš vůči nám*.“

Král naoko ustoupil, ačkoliv nemínil dodržet slovo. Dceři řekl: „*Musím ti říci, Ingigerd, že ať si máš, jak chceš ráda toho tlustocha, nikdy se nebudeš z něho těšit a on se nebude těšit z tebe. Provdám tě za muže, který je boden mého přátelství. Nikdy nebudu přítelem člověka, který upadl do mé říše a uloupil mi ji, který mi pobil tolik mužů a pleněním způsobil tolik škod.*“ Nakonec musel uzavřít s Nory mír, ale za královnu jim poslal dceru Astrid, z dnešního pohledu nemanželskou dceru ze vztahu se služebnou. „*Byla to velmi krásná, výřečná, vládná, milá a štedrá žena, a ... všichni ji měli rádi.*“ Urozenou intrikářku Ingigerd provdal za kyjevského knížete Jaroslava Moudrého. Zatímco Astrid povila jedinou dceru, Ingigerd měla celkem deset dětí, z nichž se tři dcery staly královnami Francie, Uherska a Norska. Estridin syn, Jakob Anund měl také jen jednu dceru, a ani to prameny najisto nedokládají. Vládu si udržel téměř tři desítky let i díky tomu, že nemilosrdně pobíjel své odpůrce a vypaloval jejich sídla. Okolo roku 1035 uložil do hrobu svou matku Estrid.

Manželka krále Jakoba Anunda, třetí švédská královna, **Gunnhildr**, pocházela z Norska. Nevíme přesně, zda byla dcerou norského krále Olafa později prohlášeného za svatého, nebo norského šlechtice Sveina Håkonssona. Abychom si udělali představu o tehdejším norském dvoře, můžeme použít popis ze Ságy o svatém Olafovi: „*Králova družina čítala šedesát mužů... Měl též třicet sloužících, kteří vykonávali všechnu nutnou práci na dvoře a opatrovali, co bylo třeba. Kromě toho měl mnoho čeledí.*“ Stejně nelze s jistotou tvrdit, zda Gunnhildr byla matkou, nebo macechou princezny Gydy, která se provdala za dánského krále Svena II. V každém případě víme, že Gunnhildr neprodila žádného syna. V roce 1050 ovdověla a odjela do Dánska. Ke zděšení církevních představitelů se podruhé provdala za vdovce po své dceři Gydě, Svena II., a porodila mu dvě děti. Preláti ihned napsali papežovi a vyzvali ho, aby toto pobuřující spojení zrušil. Svatý otec skutečně vydal příslušnou bulu, takže se Gunnhildr z druhé koruny těšila jenom krátce. Když bylo její druhé manželství zrušeno, musela se

*Viklauská madona
(12. století, Historiska
museet Stockholm)*

vrátit do Švédska. Své dny dožila na statcích a kála se za své hříchů. V Gudhemu založila mimo jiné instituci, již lze označit za první švédský klášter. Provozovala v něm větší šicí dílnu na církevní textilie, například krásně vyšíváné oltářní ubrusy z jemného plátna.

Čtvrtá švédská královna **Astrid Njalsdotter** byla stejně jako její předchůdkyně Norka. Narodila se v urozené rodině a okolo roku 1028 se provdala za jarla Ragnvalda Ulfssona. I v jejím případě si dochované prameny a kroniky protiřečí. Podle jiného pojetí byla dcerou norského krále Haralda I. Krásnovlasého a s prvním manželem zplodila pozdějšího švédského krále Stenkila Ragnvaldssona. Po ovdovění se kolem roku 1040 provdala za prince Emunda Gammala, jehož druhá švédská královna nechala vyhnat do ciziny. V roce 1050 se Emund stal králem a Astrid královnou.

Z jejich dětí se dospělosti dožila pouze jediná bezejmenná dcera, která se okolo roku 1058 provdala za Stenkila. Z toho lze usuzovat, že Astrid nebyla jeho matkou, nýbrž macechou. Raně středověké Švédsko přece jen nebylo ptolemaiovským

Egyptem, kde byly sňatky mezi sourozenci specialitou dynastie. Nicméně i svazek nevlastních sourozenců odporoval pravidlům křesťanské církve. V roce 1060 zemřel Emund i Astrid a Švédové si králem zvolili jejich zetě Stenkila. Jeho bezejmenná manželka v té době již nežila. Zanechala však po sobě syny Erika, Erika Pohana, Halstena a Ingeho I. Emund měl ještě nemanželského syna Haakona Rudého.

Všichni zmínění princové se na různě dlouhou dobu zmocnili vlády. U Eriků nevíme, zda byli ženatí, u Halstena jeho manželku neznáme.

Další, pátou švédskou královnou proto byla na konci 11. století až choť Ingeho I., **Helena** nebo také Elin. U jejího původu se opět potýkáme s nedostatkem důvěryhodných pramenů. Měla pocházet z vedlejší větve švédského královského rodu, nebo být kyjevská či řecká princezna. Do manželství s Ingem I. vstoupila jako pohanka, teprve poté se obrátila na křesťanskou víru. Její manžel nadšeně šířil křesťanství, což většina jeho poddaných zdaleka nevívala, proto krále vyhnala z hlavního města a místo něj si zvolila jeho švagra. Inge se s tím nesmířil, nechal „*vyřezat válečný šíp a poslat ho po celé zemi*“. V době největších pohanských svátků přitáhl se svými muži do Staré Uppsaly, pobil nebo upálil uzurpátora i jeho nejbližší a chrám s pohanskými modlami nechal lehnout popelem. Havrani se mohli „*mezi potoky krve cpát do sytosti*“. Křesťanství triumfovalo. Královna Helena proto symbolizuje zánik pohanství ve Švédsku. Po manželově smrti v roce 1110 se uchýlila do benediktýnského kláštera Vreta, který pomáhala manželovi založit. Jednalo se o druhý klášter v království. Jejich jediný syn Ragnvald Knaphövde byl švédským králem pouze krátce, ani se nestihl oženit.

Z Heleniných dcer se Kateřina provdala za dánského prince a porodila budoucí desátou švédskou královnou Kristinu, další Helenina dcera, Markéta, si jako součást uzavření míru vzala norského krále Magnuse III., ale manželství zůstalo bezdětné. Po jeho smrti odešla Markéta do Dánska, kde pojala za muže tamějšího krále Nielse, za nějž v podstatě panovala. Rovněž se postarala o mírové vztahy s rodným Švédskem.

Za šestou královnou považujeme **Ingegerd Haraldsdotter**. Stejně jako dvě předchozí královny pocházela z Norska. Jejím otcem byl zakladatel Osla, básník a norský král Harald III. zvaný „poslední Viking“. Přízvisko získal díky svému dobrodružnému životu, neboť sloužil v kyjevském vojsku, poté v gardě na byzantském dvoře, načež

se vrátil na Sever, kde se díky nashromážděnému bohatství zmocnil Norska a pokusil se ovládnout i Dánsko a Anglii. Ingegerdinou matkou byla Alžběta Jaroslavna, dcera kyjevského velkoknížete Jaroslava I. a švédské princezny Ingigerd.

Ingegerd Norská se v rámci mírových úmluv provdala nejdříve za dánského krále Olafa I. Devět let si užívala dánské koruny, ale když se v roce 1095 manžel odebral do nebe, vrátila se jako bezdětná vdova do Švédska, kde po necelém roce opět stanula před oltářem, tentokrát s princem Filipem. Po deseti letech klidného života se znovu stala švédskou královnou. Její manžel Filip, který byl pouhým spoluvládce bratra Ingeho II., po sobě nezanechal výraznější stopu, ani nezplodil děti. Traduje se, že ho bratr nechal otrávit. Pokud by to byla pravda, působil by fakt, že bratři jsou v klášteře Vreta pohřbeni vedle sebe, poněkud ironicky. Ingegerd zemřela jako dvojnásobná královna, ale mateřskou lásku nikdy nepoznala.

Královny dvanáctého století

S nedostatkem pramenů se též potýkáme u sedmé královny **Ragnhildy Svaté**, manželky Ingeho II., vládnoucího na počátku 12. století. Podle církevní legendy pozdější světice přišla na svět v urozené rodině v osadě Tälje (dnešní město Södertälje). Nemohla být dcerou krále Halstena a vnučkou Stenkila, jak tvrdily některé ságy, neboť v tom případě by byla manželovou sestrou. Podle jedné z kroniky z 15. století měla porodit Kristinu, manželku Erika Svatého. Světice tedy měla být tchyní světce.

O Ingem II. se tradovalo, že si raději četl v Bibli, než vládl. A jeho ženu, zbožnou a soucitnou Ragnhildu velebili křesťanští spisovatelé jako „*horlivou matku chudých a Božích služebníků*“, neboť: „*Žádná starost pro ni nebyla důležitější než pomoc potřebným a mnichům, výzdoba kostelů a kaplí či šíření víry a zbožnosti ve městech a na místech jejího panství... po celý život se bez ustání věnovala křesťanské lásce.*“ Na jejím náhrobku bylo vytesáno: „*Ragnhilda, paní Švédů, květina bez trní, ... slavná, svatá, čestná, zbožná a štědrá žena, přítelkyně nebeského krále... Požehnaná švédská královna.*“ Podle legendy ji na pouť

do Říma a Svaté země přepadli lupiči, okradli ji a nechali bez jediné nitky na těle. To bylo pro ženu v Ragnhildině postavení velmi nevhodné, proto se začala vroucně modlit a prosit o Boží pomoc. Bůh ji vyslyšel a seslal dvojici andělů s „*nebeským rouchem z nádherného tkaniva*“, aby zakryl její nahotu. Jako poděkování za zázračnou záchranu nechala Ragnhilda po návratu domů postavit ve svém rodišti kostel, kde byla kolem roku 1117 pohřbena. Do dnešních dnů si ji obyvatelé Södertälje připomínají nejen podle názvu svatostánku, její jméno nesou i ulice, brány, čtvrti, loděnice, lékárny, střední školy, dokonce i lyžařské sjezdovky.

Ragnhilda byla brzy uctívána jako svěťice. U jejího hrobu se měly odehrávat zázraky až do 15. století, kdy byl zničen. Zbožní Švédové se dočkali i dalších světic – Heleny ze Skövde, abatyše Ingrid z Skänninge, mystičky a patronky Evropy Brigity Švédské, její dcery abatyše Kateřiny z Vadsteny a zdravotní sestry Marie Alžběty Hesselblad.

Zatímco sedmá královna byla svěťice, její nástupkyně **Ulvhild** by se jako nebezpečná žena, travička a ambiciózní intrikánka přímo shakespearovských rozměrů octila v osmém okruží Dantova pekla navěky oblečena „*do plamenů jako do šatů*“. Stejně jako předchozí tři královny měla norský původ. Pocházela ze země, kterou Adam Brémský popsal takto: „*Všichni obyvatelé Norska jsou dobří křesťané, kromě těch, kteří žijí u oceánu na vzdáleném severu. Ti lidé stále ještě vládnou magií a kouzly, a jak prohlašují, mají takovou moc, že vědí, kdo co na celém světě dělá. Také dokážou pomocí mocných zařikání přitáhnout na břeh velké mořské obludy a je pro ně snadné činit mnohé jiné věci, které se o kouzelnících čtou v Písmu. Slyšel jsem, že v tamních nejstrmějších horách mají ženy vousy, muži žijí v lese a jen zřídka se nechávají vidět. Oblékají se do kožešin zvířat, a když spolu mluví, spíše prý skřípou zuby, než pronášejí slova, takže jim okolní národy stěží rozumějí.*“

Jako dcera významného norského šlechtice se Ulvhild okolo roku 1116 provdala za švédského krále Ingeho II. Pravděpodobně spolu neměli děti. Údajně ho přiměla zbavit se bratra a spoluvládce Filipa

pomocí jedu. Poté si pořídila milence, manžela otrávil a „*zlým nápojem*“ a odjela do Dánska. V roce 1130 se provdala podruhé, tentokrát za dánského krále Nielse Svendsøna. Po čtyřech letech ovdověla, když jejího manžela zavraždili spiklenci. Vdovou nezůstala dlouho, neboť po návratu do Švédska jí snubní prsten navlékl král Sverker I., zakladatel nové dynastie. Zřejmě nebyl královského původu, žádná princezna se za něj neprovdala, proto se oženil s truchlící královnou-vdovou Ulvhild. Po její smrti pojal za choť další vdovu, Richenzu Polskou. Ulvhild porodila třetímu choti několik dětí, mimo jiné i budoucího švédského krále Karla Sverkerssona a Helenu, choť dánského krále Knuta V.

Královna Ulvhild se ráda bavila. Podle tehdejších básníků si mohla vybírat z devíti „sportů“, lépe řečeno způsobů trávení volného času: šachu, psaní run, čtení knih, hry na harfu, skládání básní, střelby z luku, veslování a kovářského řemesla. Královnou ale ve stáří dostihlo špatné svědomí. Bála se v duchu kázání: „*Však Bůh přijde, Bůh přijde, už nebude dlouho otálet. Přijde v den, kdy ho vůbec nebudeme čekat, a v hodinu, již neznáme. Přijde a rozseká nás na kusy.*“ Pro spásu své duše založila dva kláštery. Zemřela v roce 1148 a málokdo ji postrádal. Protože byla provdána za dva švédské a jednoho dánského krále, je někdy považována za „femme fatale“ středověké Skandinávie.

Devátá královna **Richenza Polská** se narodila 12. dubna 1116 jako dcera polského knížete Boleslava III. Křivoústého. Vzhledem k častým sňatkům mezi Piastovci a Přemyslovci byla Richenza též pravnučkou prvního českého krále Vratislava II., který se ale jejího narození již nedožil. Okolo roku 1127 se provdala za dánského prince Magnuse. Narodili se jim dva synové, starší Knut se později stal dánským králem. Její manžel Magnus se po smrti Ingeho II. jako vnuk Ingeho I. prohlásil švédským králem a obsadil část země, kde se také usídlil. Richenza si užívala královského diadému asi pět let, poté byla její rodina vyhnána a země se poddala Sverkeru I. Richenza zajisté litovala, že musela opustit tak krásnou zemi. Kronikář Adam Brémský

o Švédech mimo jiné zdůraznil, že jsou pověstní svou pohostinností: „*Odepřít poutníkům pohostinství pro ně představuje nejhorší ze všech hanebných činů, takže mezi nimi dokonce vznikají hádky a sváry o to, kdo z nich je hoden přijmout hosta. Prokazují mu pak veškerou laskavost po tolik dní, jak dlouho jen chce u nich zůstat, a každodenně ho ochotně vodí do domů svých přátel. To jsou dobré stránky jejich mravů.*“

Richenza odpuldla zpět do Dánska, kde v roce 1134 ovdověla. Dánskou korunou se již neozdobila, neboť manžel skonal dříve než jeho otec. K polskému dvoru se vrátila bez synů. V rodné zemi dlouho nežila, neboť se znovu provdala, tentokrát na Východ, za minského a polockého knížete Volodara z rurikovské dynastie. Porodila mu pozdějšího minského knížete Vladimíra, Vasilka a Žofii. Okolo roku 1145 se manželé rozvedli a Richenza se opět vrátila do Polska. Dcerušku si vzala s sebou a později se jí postarala o skvělý sňatek.

Okolo roku 1148 stanula Richenza před oltářem potřetí, tentokrát s ovdovělým švédským králem Sverkerem I., takže se podruhé stala švédskou královnou. Pravděpodobně porodila dva syny, Boleslava a Suneho Sika. Mnoho o nich nevíme a zdá se, že matce přilíš k srdci nepřiřostli. Richenza a Sverker si byli navzájem velmi prospěšní. Richenza jako vdova po švédském králi z rodu Stenkilů upevnila Sverkerovu pozici, neboť ten neměl na trůn pokrevní nárok. Oplátkou se jí dostalo mohutné podpory pro jejího milovaného syna z prvního manželství Knuta V., který se zřekl nároků na švédský trůn, o to však usilovněji bojoval s četnými příbuznými o dánskou korunu. O nestabilitě tehdejších politických poměrů svědčí i skutečnost, že za Richenzina čtyřicetiletého života se v Dánsku vystřídalo sedm, ve Švédsku šest a v Norsku osm panovníků.

Další tah na složité šachovnici dynastické politiky představovalo zasnoubení Richenziny dcery z druhého manželství Žofie s dánským princem Valdemarem, který poté jako spoluvládce podporoval Knuta V. Richenza posléze vyjednala sňatek Knuta V. s Helenou, dcerou jejího manžela Sverkera z prvního manželství, tedy s jejím nevlast-

ním bratrem. Říkalo se, že Bůh na ni za takové rouhání seslal trest. Knut V. byl za necelý rok na jedné oslavě zrazen a zavražděn, bezdětná Helena vstoupila do kláštera. Do třetice všeho zlého byl o Vánocích 1156 cestou na slavnostní bohoslužbu vlastním zbrojnošem zavražděn Richenzin třetí choť Sverker I. I v tehdejší kruté době vyvolal tento bezbožný čin velké pobouření. Šušovalo se, že si vraždu objednal Erik, pozdější národní svátek.

Richenzininým synům nepřípadlo Švédsko ani Dánsko. Dcera Žofie se provdala za Valdemara I. a její potomci vládnou v Kodani dodnes. Žofie porodila Richenze celkem osm vnuků. Z nich si Valdemar II. vzal Dagmar Českou, dceru krále Přemysla Otakara I., která se řadí mezi nejoblíbenější a nejoslavovanější dánské královny. Český spisovatel Václav Beneš Třebízský o ní napsal román *Královna Dagmar* a básník Svatopluk Čech historický epos *Dagmar*.

Další Richenzina vnučka, Rixa, následovala babiččina příkladu a provdala se za švédského krále (byla patnáctou královnou), zatímco vnučka Ingebor si vzala nejmocnějšího a nejbohatšího panovníka té doby, francouzského krále Filipa II. Augusta. Jenže Štěstěna ji z Dánska do Francie nenásledovala. Filipovi se zprotivila údajně hned po svatební noci, a jelikož odmítla souhlasit se zrušením manželství, držel ji několik let v domácím vězení.

Královna Richenza se po smrti třetího manžela ztrácí z pramenů. Nevíme, jak dlouho ještě žila. Můžeme ji však považovat za nejvýznamnější a také poslední vikingskou královnou. Svým původem, třemi manželstvími a díky svým dětem propojila osud Polska, Dánska, Švédska, části Kyjevské Rusi, Francie i českého království.